M. de Jonge, M. van der Horst, R. Bovens

Trimbos instituut

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Verkenning effectief alcoholbeleid op het hoger onderwijs

Hoe kan effectief alcoholbeleid op het HO er uit zien en hoe kan het geïmplementeerd worden?

Maart 2020

M.C. de Jonge
M. van der Horst
R.H.L.M. Bovens

Verkenning effectief alcoholbeleid op het hoger onderwijs

Hoe kan effectief alcoholbeleid op het HO er uit zien en hoe kan het geïmplementeerd worden?

Maart 2020

Rapport in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), de directie Voeding Gezondheidsbescherming en Preventie, de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) en de Vereniging van Hogescholen (VH)

Projectleiding:	*M.C. de Jonge | Trimbos–instituut*
	R.H.L.M. Bovens | Tilburg University
Interviews:	*M.J. Maat | Trimbos–instituut*
	A.M.L. Sannen | Trimbos–instituut
	M. van der Horst | Trimbos–instituut
	R.H.L.M. Bovens | Tilburg University

Verkenning effectief alcoholbeleid op het hoger onderwijs

Hoe kan effectief alcoholbeleid op het HO er uit zien en hoe kan het geïmplementeerd worden?

M.C. de Jonge | M. van der Horst | R.H.L.M. Bovens

Inhoud

Effectief alcoholbeleid op het hoger onderwijs 3
Leeswijzer 3
Achtergrond 5
Alcoholgebruik onder studenten 5
Gevolgen van alcoholgebruik 5
Maatregelen 6
Doel verkenning 6
Handvatten voor het opstellen en implementeren van een alcoholbeleid HO 7
Pijler 1: Beleid en regelgeving 8
Creëer draagvlak 8
Werk vanuit een positieve benadering 8
Kies de juiste timing 9
Beleg verantwoordelijkheden duidelijk 9
Zorg voor eenduidig beleid voor de gehele onderwijsinstelling 9
Communiceer helder over het beleid 9
Trek de afspraken voor medewerkers en (18+) studenten zoveel mogelijk gelijk 10
Zorg voor naleving van de geldende wetgeving 10
Handhaaf de afspraken 10
Werkconferentie pijler 1 10
Pijler 2: Omgeving 11
Beperk beschikbaarheid van alcohol 11
Zorg voor alternatieven 11
Creëer een gezonde sociale omgeving 11
Breng samenwerking tot stand 11
Werkconferentie pijler 2 12
Pijler 3: Signaleren en doorverwijzen 13
Werkconferentie pijler 3 13
Pijler 4: Voorlichting en gezondheidseducatie 14
Werkconferentie pijler 4 14
Samenvatting literatuurstudie 15
Bijlage 1: Resultaten interviews 17
Deelnemende onderwijsinstellingen 17
Interviewthema's 17
Resultaten interviews 18
Draagvlak en visie - verantwoordelijkheid 18
Draagvlak en visie - aanleiding 19
Draagvlak en visie – Barrières voor implementatie 20
Draagvlak en visie – Implementatie, wat werkt wél? 21
Alcoholgebruik onder medewerkers 22
Samenwerking & communicatie 23
Signaleren, begeleiden en welzijn 24
Introductietijd 25
Beschikbaarheid op de campus 26
Gedragscodes en beleidsdocumenten 27
Overige thema's 28

Internationale studenten....28
Roken....28
Drugsgebruik....28
Bijlage 2: literatuur review....30
Preventie op de onderwijsinstelling....30
Interventies gericht op (inter)persoonlijke factoren....31
Educatieve programma's:....31
Gebaseerd op cognitieve gedragsvaardigheden:....31
Gebaseerd op motiveren en het geven van feedback:....32
Interventies gericht op de omgeving....33
Voor op de campus of community:....33
Referenties....35

Effectief alcoholbeleid op het hoger onderwijs

Deze handreiking is tot stand gekomen in opdracht van de Vereniging van Samenwerkende Universiteiten (VSNU), de Vereniging Hogescholen (VH) en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). De uitvoering betreft een samenwerking tussen het Trimbos-instituut en Tranzo, wetenschappelijk centrum voor zorg en welzijn van Tilburg School of Social and Behavioral Sciences van Tilburg University.

Deze handreiking biedt universiteiten en hogescholen ondersteuning bij het ontwikkelen en implementeren van een effectief alcoholbeleid. De handreiking vormt een aanvulling op de Infosheets Alcoholbeleid Hoger Onderwijs, die in 2018 door het Trimbos-instituut werden gepubliceerd.

Leeswijzer

Dit rapport is als volgt opgebouwd: na de inleiding volgt meteen het hoofdstuk met handvatten voor het opstellen en implementeren van een alcoholbeleid hoger onderwijs. Hierin zijn concrete aanwijzingen opgenomen die voorvloeien uit de interviews en de literatuurstudie. De bijlagen beschrijven meer in detail de resultaten van de interviews en de literatuurstudie.

Achtergrond

Alcoholgebruik onder studenten

De studententijd is een levensfase vol uitdagingen en verleidingen. Een nieuwe omgeving, de druk om te presteren, vrijheid, ontmoetingen met andere mensen en een andere cultuur. Deze periode is ook een van de meest kritische fasen voor veranderingen in het middelengebruik van jongvolwassenen[2]. Tijdens het studentenleven neemt de toegang tot alcohol en andere drugs toe, wat leidt tot meer mogelijkheden om deze middelen daadwerkelijk te gebruiken[3]. Mede daardoor wordt het voor veel jongeren normaler om alcohol te gebruiken. Voor de meeste studenten vormt alcoholgebruik dan ook een onderdeel van hun studententijd. In 2020 wordt een landelijke monitor uitgevoerd naar middelengebruik en mentale gezondheid van studenten in het hoger onderwijs[1]. Totdat deze cijfers beschikbaar komen, zijn er alleen cijfers bekend uit regionale studies onder studenten. Enkele voorbeelden:

- Van de 17-jarige hbo studenten drinkt 80% regelmatig. Van hen drinkt 25% in het weekend meer dan 10 glazen en 45% zegt wel eens zelf alcohol te kopen (ondanks de leeftijdsgrens van 18 jaar)[4].
- Van de studenten tot en met 19 jaar in het hbo/wo drinkt 8 tot 12 % overmatig: mannen meer dan 21 glazen per week, vrouwen meer dan 14 glazen per week. WO-studenten tellen de meeste overmatige drinkers: 17%[5].
- Een studie onder meer dan 5000 studenten (HBO/WO) in Amsterdam en Zwolle benoemt 20% van het drinkgedrag van de respondenten als gevaarlijk en schadelijk[6].

Ter vergelijking: 8,2 procent van de volwassenen dronk in 2018 overmatig[7]. Riskant alcoholgebruik (op basis van de AUDIT) komt het meest voor in de leeftijdscategorie 18-29 jaar. Studenten in het hoger onderwijs lijken een verhoogd risico te lopen om overmatig of riskant alcohol te gebruiken. Ook na de opleiding blijft een hoger percentage van de hoger opgeleiden regelmatig alcohol drinken: van de wetenschappelijk opgeleiden drinkt 46,7% regelmatig, tegenover 33,4% van de laagopgeleiden[8]. Het hoger onderwijs kent een cultuur waar veelvuldig alcoholgebruik onlosmakelijk deel van uitmaakt. Mogelijk wordt onder de wo-opgeleiden regelmatig alcoholgebruik zodanig sociaal en cultureel geaccepteerd, dat het blijft horen bij de leefstijl van deze groep, ook na afloop van de studententijd.

Gevolgen van alcoholgebruik

Studenten kunnen door hun alcoholgebruik studieproblemen krijgen, vanwege het missen van colleges en tentamens of onder de maat presteren in verband met een kater. Uiteindelijk kan dit leiden tot studievertraging en -uitval. Andere risico's van overmatig alcoholgebruik zijn bijvoorbeeld geweldsincidenten, verkeersongevallen, onbeschermde seks, ongewenste seksuele ervaringen, verwondingen, black-outs en op lange termijn afhankelijkheid en verslaving[9]. Alcohol kan ook stress en veel voorkomende psychische klachten zoals depressieve gevoelens, angst en nervositeit verergeren of in stand houden[10,11].

1 Monitor voor de ministeries van VWS en OCW, uitvoering door Trimbos-instituut, RIVM en GGD GHOR Nederland.

Maatregelen

Eind 2018 is het Nationaal Preventieakkoord getekend. In het akkoord zijn maatregelen opgenomen die zich richten op de aanpak van roken, overgewicht en problematisch alcoholgebruik. Een van de doelstellingen in het akkoord is een afname van overmatig en/of problematisch alcoholgebruik onder studerende jongvolwassenen van 50% (in 2040 ten opzichte van 2018). De verwachting is dat veel gezondheidswinst te halen is bij de doelgroep studenten (hbo en wo), aangezien hier in verhouding tot de andere onderwijstypen nog weinig preventieve maatregelen worden toegepast en relatief veel wordt gedronken. Overmatig en zwaar alcoholgebruik moet in de toekomst een minder vanzelfsprekend onderdeel van het studentenleven worden.

Doel verkenning

Doel van deze verkenning was:

1. Onderzoeken hoe effectief alcoholbeleid eruit kan zien. Er wordt in kaart gebracht welke initiatieven er reeds in Nederland zijn en of er wetenschappelijke evidentie is voor deze initiatieven. Daarnaast wordt geïnventariseerd welke buitenlandse interventies en beleidsmaatregelen een aanvulling kunnen vormen op de Nederlandse initiatieven.
2. Onderzoeken hoe effectief alcoholbeleid geïmplementeerd kan worden. Best practices en barrières komen aan bod.

De onderliggende studie bij deze handreiking bestond uit vier delen:

1. Interviews met instellingen voor hoger onderwijs
2. Literatuuronderzoek naar effectieve alcoholinterventies op het HO
3. Feedback middels focusgroepen en werkconferentie n.a.v. van 23 januari te Rotterdam

Handvatten voor het opstellen en implementeren van een alcoholbeleid HO

Uit de interviews en de literatuurstudie komen handvatten naar voren waar een onderwijsinstelling gebruik van kan maken bij het opstellen van een integraal alcoholbeleid. Naar het voorbeeld van o.a. de Gezonde School[12,13] hebben wij er in het huidige document voor gekozen om de adviezen voor een integrale aanpak op niveau van de onderwijsinstelling te beschrijven aan de hand van de volgende pijlers[12,13]:

1. Beleid en regelgeving, toezicht en handhaving: afspraken, regels en protocollen rond alcohol worden opgenomen in een breed gedragen en helder gecommuniceerd alcoholbeleid. Ook is het van belang dat dit beleid wordt gehandhaafd.
2. Omgeving: de fysieke en sociale omgeving wordt zo optimaal mogelijk ingericht voor de studenten om te leren en voor het team om te werken.
3. Signaleren en doorverwijzen: het is belangrijk om vroegtijdig eventuele risicofactoren te signaleren bij individuele studenten en hen preventief ondersteuning aan te bieden.
4. Voorlichting en gezondheidseducatie: er is in en buiten het curriculum structurele aandacht voor alcohol- en middelengebruik. Denk hierbij aan het aanbieden van colleges en werkgroepen over specifieke thema's, maar ook aan voorlichtingsbijeenkomsten voor studenten, posters en verwijzingen naar informatie op algemene of specifieke webpagina's.

Op 23 januari 2020 werd in Rotterdam, op de Erasmus Universiteit, een werkconferentie georganiseerd over alcoholbeleid in het hoger onderwijs. Tijdens de werkconferentie is het conceptrapport 'Verkenning effectief alcoholbeleid' toegelicht, en gingen deelnemers in gesprek over de mogelijkheden van een eigen alcoholbeleid. Deelnemers waren werkzaam voor instellingen voor hoger onderwijs en hadden de aandachtsgebieden studentenzaken, HR en facilitaire zaken. Daarnaast waren VWS, VSNU, ISO, LKvV en enkele plaatselijke koepels van studentenverenigingen aanwezig. De bevindingen van deze werkconferentie, waaronder feedback op het rapport en ideeën rondom implementatie, zijn per pijler opgenomen in dit hoofdstuk.

Pijler 1: Beleid en regelgeving

- Creëer draagvlak
- Werk vanuit een positieve benadering
- Kies de juiste timing
- Beleg verantwoordelijkheden duidelijk
- Zorg voor eenduidig beleid voor de gehele onderwijsinstelling
- Trek de afspraken voor medewerkers en (18+) studenten zoveel mogelijk gelijk
- Communiceer helder over het beleid
- Zorg voor naleving van de geldende wetgeving
- Handhaaf de afspraken

Afspraken, regels en protocollen rond alcohol worden opgenomen in een breed gedragen en helder gecommuniceerd alcoholbeleid. Ook is het van belang dat dit beleid structureel wordt en er aandacht bestaat voor het jaarlijks opnieuw onder de aandacht brengen hiervan, vanwege de vernieuwende studentenpopulatie. Alcoholbeleid bestaat uit afspraken en protocollen op verschillende gebieden, denk aan afspraken en regels voor: horecagelegenheden en supermarkten op de campus; recepties en bijeenkomsten die door cateringbedrijven verzorgd worden; personeelsbijeenkomsten; studentenverenigingen; studieverenigingen op de campus en introductiecommissies.

Creëer draagvlak

Draagvlak start met een gedeelde visie. Uit de interviews blijkt dat onderwijsinstellingen niet altijd weten of en in hoeverre ze zich verantwoordelijk moeten voelen voor alcoholgebruik onder hun studenten. Tijdens de werkconferentie werd duidelijk dat het gevoel van verantwoordelijkheid groter wordt wanneer 1) de studieprestaties geraakt worden, 2) wordt gedacht vanuit de beroepsprofessionaliteit van de studenten en 3) middelengebruik als onderdeel wordt gezien van studentenwelzijn in het algemeen. Aandacht voor het 'waarom' van een alcoholbeleid is belangrijk bij het creëren van draagvlak.

Betrek bij het opstellen van het alcoholbeleid de studentenvertegenwoordiging vanaf het begin, met name voor de onderdelen die van toepassing zijn op studenten(verenigingen). De toon van het gesprek is belangrijk: tijdens de werkconferentie werd duidelijk dat studenten een groot belang hechten aan vertrouwen en ruimte om mee te denken. Niet 'met het vingertje', maar een open gesprek met elkaar aangaan over de gezamenlijke normen die gelden op de onderwijsinstelling. Het is belangrijk alcoholgebruik op de onderwijsinstelling vanuit verschillende perspectieven te bekijken en niet alleen te focussen op studenten die over de schreef gaan.

Werk vanuit een positieve benadering

Ook als onderwijsinstellingen niet goed weten in hoeverre ze zich verantwoordelijk moeten voelen voor het alcoholgebruik onder hun studenten, over het belang van studentenwelzijn is geen twijfel: daar voelen alle betrokkenen zich verantwoordelijk voor. Dit pleit voor een positieve benadering, waarbij welzijn centraal staat. Iedereen wil graag gezonde studenten (en medewerkers), problematisch alcoholgebruik past daar niet bij. Een puur restrictief

beleid op alcohol stuit daarnaast op weerstand van medewerkers én studenten. Voorkom dus een negatieve toon en benader alcoholgebruik vanuit het welzijnsperspectief.

Kies de juiste timing

Werk vanuit de jaarcyclus van de onderwijsinstelling. Stel doelen die daarbij aansluiten en pas de communicatie er op aan. Betrek studenten die een functie vervullen die een (studie)jaar duurt op tijd in het traject, zodat er voldoende ruimte is voor samenwerking en vervolgens voor overdracht naar de opvolgers. In een (te) laat stadium betrekken kan de implementatie van het beleid bemoeilijken.

Beleg verantwoordelijkheden duidelijk

Meerdere afdelingen binnen de onderwijsinstelling hebben logischerwijs een rol in het opzetten en implementeren van een alcoholbeleid. Bij integraal beleid kunnen de volgende afdelingen betrokken zijn:

- College van Bestuur > draagvlak creëren en structuur faciliteren
- Marketing en communicatie > spilfunctie bij introductie
- H&F (facilitair) > catering en gebouwen
- Bureau Studentvoorzieningen > signaleren en begeleiden
- P&O > alcoholbeleid medewerkers
- Communicatie > uitdragen van het alcoholbeleid

Van belang is mensen te betrekken die vanuit hun functie invloed hebben en die directe acties kunnen oppakken. Omdat er zoveel verschillende partijen bij betrokken zijn, kan het de moeite waard zijn om een werkgroep of themacommissie op te zetten, waar de kennis vanuit de verschillende afdelingen wordt verzameld. Studentenvertegenwoordiging zou ook een plek in die werkgroep moeten krijgen.

Zorg voor eenduidig beleid voor de gehele onderwijsinstelling

Waar mogelijk heeft het de voorkeur om beleid niet per faculteit of gebouw vast te stellen, maar voor de gehele organisatie. Dit schept duidelijkheid voor alle betrokkenen. Handhaven van het beleid, vertaling en communicatie van het beleid (dicht op de eigen studentenpopulatie) en signaleren van problematiek zouden wel decentraal georganiseerd kunnen worden. Maar dan wel binnen de kaders van een centraal beleid.

Communiceer helder over het beleid

Het spreekt voor zich dat over een nieuw alcoholbeleid helder gecommuniceerd moet worden om de implementatie te laten slagen. Wie niet weet wat de afspraken zijn, kan zich er niet aan houden. Het draagvlak wordt vergroot door duidelijk vast te leggen en te communiceren: 1) wat de afspraken zijn, 2) waarom deze zijn opgesteld (wetgeving, optimaal studieklimaat, welzijnsperspectief, voorkomen van studie uitval), 3) wie een bijdrage heeft geleverd (CvB, studentvertegenwoordigers) en 4) wie verantwoordelijk is voor de uitvoering.

Trek de afspraken voor medewerkers en (18+) studenten zoveel mogelijk gelijk

In de interviews en in contacten met studenten kwamen situaties naar voren waarin 'ongelijkheid' werd ervaren. *"Wij mogen voor 17.00 niet drinken, maar het CvB heeft een 24-uurs vergunning"*. Ongelijkheid in beleid voor medewerkers en studenten wordt door studenten feilloos opgepikt. Dit zorgt voor minder draagvlak voor het alcoholbeleid en maakt het moeilijker om het beleid te handhaven. De aanbeveling is om voor studenten en medewerkers dezelfde afspraken rond alcohol te hebben. Enkele onderwijsinstellingen kiezen daar al voor: *"Wij staan voor vitaliteit, zowel bij studenten als bij personeel".*

Zorg voor naleving van de geldende wetgeving

De Drank- en Horecawet (DHW) is bedoeld om de verstrekking van alcohol te reguleren. Daarmee wil de wetgever de schadelijke gevolgen van alcoholmisbruik tegengaan en alcohol gerelateerde overlast terugdringen. Een taak van de gemeente is toezicht houden op de naleving van de DHW, dit toezicht wordt uitgevoerd door de boa's (buitengewoon opsporingsambtenaar). Belangrijk onderdeel van het toezicht is de inspectie op de naleving van de leeftijdsgrens van 18 jaar voor de verkoop van alcohol en het tegengaan van dronkenschap. Het verdient aanbeveling om hierover afspraken tussen gemeente en onderwijsinstelling te maken en structureel overleg hierover te voeren.

Handhaaf de afspraken

Wanneer er afspraken zijn gemaakt over bijvoorbeeld het gebruik van alcohol op de campus, maak dan ook afspraken over toezicht op en handhaving van deze afspraken. Het moet duidelijk zijn bij wie de verantwoordelijkheid hiervoor berust en dat er afspraken zijn gemaakt over wie de handhaving doet, op welke wijze deze wordt uitgevoerd en wat eventuele sancties zijn.

Werkconferentie pijler 1

Tijdens de conferentie werd benadrukt dat beleid voor studenten en medewerkers hetzelfde zou moeten zijn. Dit zorgt zowel voor draagvlak bij de studenten en medewerkers. Ook zijn er hierdoor eenduidige regels, waarover geen verwarring kan ontstaan. Dit beleid moet vervolgens goed worden gecommuniceerd binnen de instelling. Zo moet dit bij de introductie van zowel de student als de medewerker aan bod komen. Verder moet het makkelijk vindbaar zijn op het online platform van de instelling.

Daarnaast is samenwerking binnen de gehele instelling van belang. Alle partijen die te maken hebben met alcoholbeleid moeten achter het beleid staan, dit samen uitvoeren, samen handhaven en samen evalueren. Wanneer iedereen betrokken wordt, ontstaat er zowel draagvlak als duidelijkheid over het beleid.

Als laatste werd benadrukt dat het alcoholbeleid op een positieve manier moet worden ingestoken, door het in het kader van gezondheid van student en medewerker te zien. De nadruk in communicatie over het beleid moet hierbij niet liggen op het verbieden, dit zorgt namelijk voor weerstand. Juist door op een open manier met elkaar in gesprek te gaan, ontstaat er vertrouwen en draagvlak voor maatregelen.

Pijler 2: Omgeving

- Beperk de beschikbaarheid van alcohol
- Zorg voor alternatieven
- Creëer een gezonde sociale omgeving
- Breng samenwerking tot stand

De fysieke en sociale omgeving wordt zo optimaal mogelijk ingericht om problematisch alcoholgebruik onder medewerkers en studenten te voorkomen. Op basis van de literatuur wordt het meeste verwacht van maatregelen om de leeftijdsgrens te handhaven, van prijsmaatregelen en van het beperken van de beschikbaarheid van alcohol (zoals het beperken van de schenktijden of het verbieden van kortingsacties).

Beperk beschikbaarheid van alcohol

Er zijn meerdere manieren om de beschikbaarheid van alcohol te beperken. Beschikbaarheid wordt bijvoorbeeld beperkt door schenktijden te beperken, kortingsacties te verbieden, de cateraar te vragen om een goed assortiment alcoholvrij te bieden of om alcoholvrije borrels te cateren, de prijzen van alcoholhoudende dranken te verhogen, alleen zwak alcoholhoudende dranken aan te bieden. Vraag cateringbedrijven ook hoe zij de leeftijdsgrens van 18 jaar naleven en wat zij doen om dronkenschap te voorkomen. Voor het alcoholbeleid is het van belang hier een keuze in te maken en deze door te voeren binnen de gehele onderwijsinstelling.

Zorg voor alternatieven

Aantrekkelijke alcoholvrije alternatieven kunnen het makkelijker maken om draagvlak te creëren voor beperkingen in de beschikbaarheid van alcohol. Denk daarbij bijvoorbeeld aan bijzondere limonades, mocktails en 0.0% bier en wijn. Bij voorkeur zijn de alcoholvrije alternatieven lager geprijsd dan de alcoholhoudende dranken. Een andere mogelijkheid is het gratis aanbieden van water bij het bestellen van alcoholhoudende drank.

Creëer een gezonde sociale omgeving

In een gezonde sociale omgeving worden signalen van problematisch gebruik al in een vroeg stadium opgevangen en besproken. Dit kan een rol zijn van medestudenten, maar ook van een docent die het opvalt dat een student minder vaak aanwezig is. In een gezonde sociale omgeving wordt alcoholgebruik niet aangemoedigd (denk daarbij ook aan alcoholreclame op de campus). *"Wij vinden dat docenten het goede voorbeeld moeten geven".*

Breng samenwerking tot stand

Iedere studentenstad heeft een aantal partijen die een rol zouden moeten hebben op het thema studenten en middelengebruik. Denk daarbij aan de gemeente, de GGD, de preventieafdeling van de verslavingszorg, de (koepel van) de studentenverenigingen en de (koepel van) studieverenigingen, wellicht ook de studentensportverenigingen, de

introductiecommissie en de onderwijsinstellingen zelf. Enkele keren per jaar een overleg is wenselijk.

Werkconferentie pijler 2

Door de aanwezigen werd aangegeven dat in de omgeving van alle onderwijsinstellingen alcohol beschikbaar is. Vaak wordt er alcohol geschonken tijdens vieringen en bijeenkomsten en zijn er cafés aanwezig in de gebouwen of op de campussen. Ook zijn er soms supermarkten op de campus waar alcohol wordt verkocht.

Tijdens de bijeenkomst werd door aanwezigen geopperd kritisch te kijken naar deze plekken en momenten waarop alcohol op de campus beschikbaar is. Met als doel waar mogelijk de alcoholverstrekking te beperken of zelfs te verbieden. Ook kwam naar voren dat er meer gekeken moet worden naar het aanbieden van alcoholvrije alternatieven bij bijvoorbeeld vieringen of overige bijeenkomsten.

Aandacht voor zowel de beschikbaarheid van alcohol en het aanbieden van alternatieven is ook van belang tijdens de introductieweken. Samenwerking met eerder genoemde partijen is hierbij essentieel, om zo draagvlak te creëren onder deze partijen voor regels rondom beschikbaarheid van alcohol.

Pijler 3: Signaleren en doorverwijzen

- Train ondersteuners in signaleren, begeleiden en doorverwijzen van studenten met middelenproblematiek

Het is belangrijk om vroegtijdig eventuele risicofactoren te signaleren bij individuele studenten en hen preventief zorg aan te kunnen bieden. Dit kan ook een doorverwijzing naar een online (e-health) interventie zijn.

De onderwijsinstelling kan een rol spelen om de sociale omgeving (medestudenten en docenten) bewust te maken van de risico's van alcohol en handvatten geven: Wat zijn alarmsignalen? Hoe kun je het gesprek openen? Hoe ver reikt je verantwoordelijkheid? Waar kun je meer hulp en informatie vinden?

Iedere onderwijsinstelling biedt een vorm van psychische ondersteuning aan studenten die dit nodig hebben. Deze ondersteuners kunnen door preventiewerkers van de verslavingszorg worden getraind in:

- Het herkennen van signalen van problematisch alcohol- (en drugs)gebruik.
- Het gesprek over alcohol en drugs met studenten aangaan.
- Doorvragen en indien gewenst doorverwijzen naar de preventieafdeling van de verslavingszorg. Op deze plek kunnen heel laagdrempelig en vaak zonder wachtlijst al gesprekken met de student worden gevoerd, ook wanneer er geen sprake is van verslaving.

Om te zorgen dat eventuele doorverwijzing goed verloopt is het belangrijk dat de onderwijsinstelling contact heeft met de afdeling preventie van de instelling voor verslavingszorg en hier een vast contactpersoon heeft.

Werkconferentie pijler 3

Tijdens de werkconferentie werd bevestigd dat alle onderwijsinstellingen psychische ondersteuning bieden bij alle denkbare vormen van persoonlijke omstandigheden. Dit gebeurt door het inzetten van onder andere een studieadviseur, studentdecaan of studentpsycholoog. Specifiek aandacht voor problematiek rondom het alcoholgebruik van de student is niet altijd aanwezig. Zo gaven aanwezigen aan dat doorvragen naar problematiek rond alcohol- of drugsgebruik nog (te) weinig gebeurd. Op geen enkele onderwijsinstelling word deze problematiek (geanonimiseerd) geregistreerd, waardoor er ook geen goed zicht is op de omvang ervan.

De meeste onderwijsinstellingen werken wel samen met de preventieafdelingen van de verslavingszorg. Toch bleek er tijdens de werkconferentie nog veel onduidelijkheid te bestaan over de rol die een verslavingszorginstelling kan spelen. Met name de ondersteuning die een preventieafdeling van een verslavingszorginstelling kan bieden, is niet voor iedereen helder. Door regelmatig met elkaar te overleggen, kan de ondersteuning vanuit de verslavingszorg optimaal benut worden door de onderwijsinstelling.

Pijler 4: Voorlichting en gezondheidseducatie

- Bied de studenten wetenschappelijk onderbouwde voorlichting over (de gevolgen van) alcohol

Alléén het bieden van informatie is niet effectief in het veranderen van gedrag, maar in combinatie met veranderingen in de omgeving (zie eerdere pijlers) kunnen voorlichting en gezondheidseducatie wél leiden tot gedragsverandering. Denk hierbij bijvoorbeeld aan groepsinterventies en voorlichtingen, maar ook aan de beschikbaarheid van betrouwbare online info, zelftests en verwijzing naar vormen van advies, hulp en zorg.

Idealiter is binnen en buiten het curriculum structurele aandacht voor middelengebruik. Denk hierbij aan colleges over specifieke thema's, maar ook aan voorlichtingsbijeenkomsten voor studenten, posters en verwijzingen naar (online) informatie en cursussen. De lokale preventieafdeling van de verslavingszorg kan kwalitatief goede voorlichting aanbieden. Het kan geen kwaad om ook informatie voor medewerkers beschikbaar te hebben.

Maak zoveel mogelijk gebruik van wetenschappelijk onderbouwde voorlichting, aangeboden door een professionele organisatie op het gebied van (verslavings)preventie. Een goede voorlichting dient meer te omvatten dan alleen informatie over de werking en risico's van middelen. In de literatuurstudie zijn enkele voorbeelden van effectieve (groeps)interventies opgenomen.

Werkconferentie pijler 4

Voor deze pijler is er vanuit de onderwijsinstellingen voornamelijk aandacht tijdens de introductietijd. Zo stellen een aantal instellingen een alcoholvoorlichting voor mentoren of eerstejaarsstudenten verplicht. Overige aandacht voor voorlichting en gezondheidseducatie is er verder weinig. Een enkele onderwijsinstelling laat het terugkomen in bijvoorbeeld georganiseerde weken over welzijn. Verdere preventieve aandacht ontbreekt echter.

Samenvatting literatuurstudie

De volledige tekst van de literatuurstudie is opgenomen in bijlage 2. In de onderstaande samenvatting zijn de belangrijkste interventies om (problematisch) alcoholgebruik onder studenten in het HBO en WO in Nederland te verminderen en te voorkomen, opgenomen.

Binnen de internationale literatuur zijn er enkele interventies die opvallen omdat ze effectief zijn in het verminderen van (problematisch) alcoholgebruik. De literatuurstudie (bijlage) bevat de belangrijkste mogelijkheden om (problematisch) alcoholgebruik onder studenten in het HBO en WO in Nederland te verminderen en te voorkomen. Beperken van beschikbaarheid (door beperking aantal verkooppunten en schenktijden) en verhogen van de prijzen zijn twee effectieve interventies die breed ingezet kunnen worden zonder hoge kosten. Er bestaan nog weinig interventies die zich specifiek op Nederlandse studenten HBO en WO richten. Duidelijk is dat er gestreefd moet worden naar een integrale aanpak, waarbij alcoholpreventie gericht op de persoon gecombineerd wordt met alcoholpreventie gericht op de (sociale) omgeving. Van belang is dat studenten die een verhoogd risico lopen, vroegtijdig worden gesignaleerd en worden geholpen.

Bijlage 1: Resultaten interviews

Deelnemende onderwijsinstellingen

De volgende instellingen voor hoger onderwijs hebben deelgenomen aan de interviewreeks:

1. Codarts Hogeschool voor de kunsten Rotterdam
2. Erasmus Universiteit
3. Fontys Hogeschool
4. Hanze Hogeschool
5. Hogeschool Arnhem en Nijmegen
6. Hogeschool van Amsterdam
7. Hogeschool van Rotterdam
8. Radboud Universiteit Nijmegen
9. Rijksuniversiteit Groningen
10. Technische Universiteit Delft
11. Universiteit Leiden
12. Universiteit Tilburg
13. Universiteit Utrecht
14. Universiteit van Amsterdam
15. Hogeschool Windesheim
16. Hogeschool Zuyd

Interviewthema's

In de interviews met universiteiten en hogescholen is gesproken over de volgende thema's:

1. Draagvlak en visie
    a. Verantwoordelijkheid
    b. Aanleiding
    c. Implementatie barrières
    d. Wat werkt wel
2. Alcoholgebruik onder medewerkers
3. Samenwerking & communicatie
4. Signaleren, begeleiden en welzijn
5. Introductietijd
6. Beschikbaarheid op de campus
7. Gedragscodes en beleidsdocumenten

Resultaten interviews

Draagvlak en visie - verantwoordelijkheid

"Vindt u dat uw onderwijsinstelling verantwoordelijkheid draagt voor het alcoholgebruik van uw studenten? "

Ja, voornamelijk vanuit een welzijnsperspectief (6x)
Ja, vanuit een welzijnsperspectief, en ook imago van de onderwijsinstelling (3x)
Ja, vanuit een welzijnsperspectief, en ook inclusiviteit (4x)
Nee, geen prioriteit (3x)

Dertien van de zestien geïnterviewde onderwijsinstellingen geven aan een zekere mate van verantwoordelijkheid te voelen voor het alcoholgebruik van hun studenten. In de meeste gevallen wordt deze verantwoordelijkheid onderbouwd vanuit het welzijn van de student. Drie van de instellingen houden zich (naast de welzijnsinsteek) bezig met alcoholbeleid vanuit de wens een positief imago op het gebied van welzijn neer te zetten. Vier instellingen noemen expliciet inclusiviteit en internationalisering als reden: de behoefte om ook studenten die om religieuze, culturele of andere redenen geen alcohol drinken een prettige en veilige studieomgeving te bieden. De overige vier instellingen geven aan dat alcoholgebruik onder hun studenten geen prioriteit heeft (3x). Zij houden zich wel bezig met welzijn in het algemeen, roken en/of mantelzorgende studenten.

Er zijn wel grote verschillen in tot hoe ver die verantwoordelijkheid in hun ogen reikt en waar deze belegd is. Studenten moeten enerzijds 'zelfstandig worden', 'leren omgaan met zelfstandigheid en volwassen worden'. Aan de andere kant wordt een zorgplicht benoemd: 'ons uiteindelijke doel is zorg dragen voor elkaar/iedereen binnen de onderwijsinstelling' en 'wij zijn verantwoordelijk voor (…) bewustwording en sociale normzetting'. Alle geïnterviewde onderwijsinstellingen vinden het welzijn van hun studenten erg belangrijk, maar niet allemaal vinden ze dat alcoholgebruik daar een onderdeel van is.

Drie universiteiten en één hogeschool geven aan dat hun college van bestuur zich persoonlijk bezig houdt met het ontwikkelen van een alcoholbeleid. Dit zorgt voor draagvlak onder de medewerkers van de betreffende onderwijsinstellingen. Op enkele onderwijsinstellingen lijkt het beleid af te hangen van één enkele medewerker (veelal bij studentenzaken). Deze medewerker is dan goed op de hoogte van afspraken met b.v. studentenverenigingen, catering, introductiecommissie en beleid voor medewerkers. Wanneer deze medewerker wegvalt is er echter niemand meer die het complete overzicht van afspraken rond alcohol heeft. Eén onderwijsinstelling heeft dat probleem erkend en opgevangen door een breed alcoholbeleid op te zetten, geldend voor alle faculteiten en met gelijke afspraken voor medewerkers en studenten.

Opvallend: enkele onderwijsinstellingen leggen, als het gaat om alcoholgebruik, de focus sterk op de studie- en studentenverenigingen. Dan zijn er wel convenanten en afspraken met de verenigingen, maar zijn er geen interne afspraken over alcoholgebruik op de campus, terwijl alcohol daar wel te verkrijgen is (in de horeca en de supermarkten, tijdens feestelijke bijeenkomsten die georganiseerd worden door de onderwijsinstelling).

Draagvlak en visie - aanleiding

"Wat is voor uw onderwijsinstelling de belangrijkste aanleiding om een effectief alcoholbeleid te willen voeren?"

Incidenten (6x)
Imago (2x)
Overlast (2x)
Inclusie, diversiteit (4x)
Groei maatschappelijke aandacht studentenwelzijn (4x)
Leeftijdsgrens naar 18 jaar (1x)
Preventieakkoord (1x)

Wanneer gevraagd wordt naar de directe aanleiding om na te denken over een alcoholbeleid, noemen zes van de onderwijsinstellingen incidenten. Twee noemen imago en twee noemen overlast. Zoals in de media regelmatig breed wordt uitgemeten, vinden er in studentensteden regelmatig incidenten met studenten plaats, waarin alcohol een grote rol heeft gespeeld. Deze incidenten variëren van vandalisme en baldadig gedrag tot seksueel grensoverschrijdend gedrag en in enkele gevallen, ernstig letsel of zelfs overlijden. Dergelijke incidenten hebben een invloed op het imago van de stad, studenten(verenigingen) en de onderwijsinstellingen.

De groei van maatschappelijke aandacht is voor enkele onderwijsinstellingen de directe reden om aandacht te hebben voor het alcoholbeleid. Ook de verandering van de leeftijdsgrens naar 18 jaar en het preventieakkoord worden in dit kader genoemd.

Opvallend:

- Eén onderwijsinstelling noemt dat juist drugsgebruik zorgwekkender is dan alcoholgebruik tijdens de introductieweek.
- Eén onderwijsinstelling noemt de relatie tussen seksueel grensoverschrijdend gedrag en alcoholgebruik tijdens de eerste maanden van de studie in verband met incidenten.
- Eén onderwijsinstelling zegt dat alcohol nog niet op de agenda staat, *omdat* er ook geen incidenten zijn geweest.

- De wettelijk verplichte rookvrije campus in 2020 wordt door meerdere onderwijsinstellingen als mogelijke start gezien om ook aandacht te besteden aan alcoholbeleid.

Draagvlak en visie – Barrières voor implementatie

"Welke barrières ervaart u bij het implementeren van uw alcoholbeleid? "

Grenzen aan /onduidelijkheid over verantwoordelijkheid (1x) Weerstand tegen het verbannen van alcohol van de campus (1x) Samenwerking en communicatie intern moeilijk op gang (6x) Samenwerking extern moeilijk op gang (2x) Studenten lastig te betrekken (1x) Maatschappelijke acceptatie van alcohol (1x) Biercultuur in de stad (1x) Lastig invloed op studentenhuizen te hebben (1x) Studieverenigingen weten niet wat ze zonder alcohol kunnen organiseren (1x) Andere prioriteiten (2x) Lange adem nodig (1x) Geen cijfers beschikbaar (1x) OCW/VWS weten elkaar niet te vinden (1x)

De ervaren barrières bij het ontwikkelen en implementeren van een alcoholbeleid zijn grofweg in te delen in drie soorten: 1) Barrières die te maken hebben met samenwerking (interne samenwerking komt niet op gang, externe partijen weten elkaar en de onderwijsinstelling niet te vinden, er wordt onvoldoende gecommuniceerd over het beleid en de regels; 2) Barrières die te maken hebben met de rol van studenten zelf (studenten laten zich lastig betrekken mede door de jaarlijkse bestuurswissel bij verenigingen, we weten niet hoe om te gaan met alcohol in studentenhuizen, verenigingen weten niet wat ze zonder alcohol moeten) en 3) Andere externe factoren (er zijn geen cijfers beschikbaar, er is een biercultuur in de stad, alcohol is maatschappelijk geaccepteerd).

De barrières rond de interne samenwerking worden het meest genoemd en vielen tijdens de interviews ook op. Meerdere keren maakten de interviewers mee dat de respondenten bij aanvang van het interview voor het eerst kennismaken met elkaar. In enkele gevallen bleek tijdens het interview dat er binnen de organisatie één persoon is die goed op de hoogte is van alle facetten van het bestaande alcoholbeleid. De voordelen en de risico's hiervan worden benoemd onder 'Draagvlak en visie - verantwoordelijkheid'.

Draagvlak en visie – Implementatie, wat werkt wél?

Wat is volgens u van positieve invloed geweest in de implementatie van het alcoholbeleid op uw onderwijsinstelling?

Samenwerken met andere partijen lokaal (3x)
Samenwerken met studenten in uitzetten beleid (5x)
Integraal beleid, breed gecommuniceerd (5x)
Stevige interne infrastructuur (3x)
Rol voor CvB (3x)

Doorzetten/lange adem (3x)
In bredere context van gezondheid/welzijn plaatsen (3x)
Positieve insteek, inclusiviteit (3x)
Alternatieve activiteiten beschikbaar stellen (2x)

Peer-coach initiatieven (1x)
Best practices /handelingsperspectief beschikbaar (2x)
Gespreksmodel voor studentbegeleiders beschikbaar (1x)
In het curriculum (1x)

Op de vraag wat wél werkt bij de implementatie van alcoholbeleid kwamen uiteenlopende antwoorden waarbij er drie succesfactoren uitspringen: 1) samenwerking, intern en met externe partijen, zeker wanneer hierover duidelijk wordt gecommuniceerd en met een heldere verdeling van verantwoordelijkheden; 2) alcoholbeleid plaatsen in een bredere context van welzijn, een positieve insteek; 3) praktische tips en handvatten bieden voor ondersteuning van studenten en medewerkers met mogelijke alcoholproblematiek (peer-coaches, best practices, gespreksmodellen).

Het belang van samenwerking wordt al in meerdere paragrafen beschreven (draagvlak – verantwoordelijkheid, draagvlak – barrières voor implementatie, samenwerking). Samenwerking verloopt beter wanneer de verantwoordelijkheden voor alle betrokken partijen duidelijk zijn.

Het hanteren van een positieve insteek wordt door verschillende onderwijsinstellingen genoemd als voorwaarde voor succesvolle implementatie van het alcoholbeleid. Als redenatie daarachter noemen zij dat zowel studenten als medewerkers niet goed reageren op een restrictieve aanpak van alcohol richting (jong)volwassenen (“met het vingertje wijzen”). Wanneer het alcoholbeleid een onderdeel vormt van een breder gezondheidsbeleid, zijn zowel medewerkers als studenten meer ontvankelijk.

Alcoholgebruik onder medewerkers

"Heeft uw onderwijsinstelling een alcoholbeleid voor medewerkers?"

Ja, tenminste afspraken over tijden (8x)
Nee, geen afspraken, maar bij problematiek komen we in actie (3x)
Nee, geen afspraken (5x)

De vraag naar het alcoholbeleid voor medewerkers lag binnen enkele onderwijsinstellingen erg gevoelig. Vijf onderwijsinstellingen gaven duidelijk aan geen beleid te hebben omdat er geen draagvlak voor zou zijn. Drie onderwijsinstellingen hanteerden geen beleid, maar zeiden wel op te letten op de gezondheid van hun medewerkers. Enkele quotes:

"Er is geen draagvlak voor alcoholbeleid onder personeel"
"HRM ondervindt teveel weerstand om hier beleid op te ontwikkelen"

Acht onderwijsinstellingen gaven aan dat zij wel op enige manier een alcoholbeleid voor medewerkers hebben. Hierin zijn afspraken opgenomen over het alcoholgebruik van medewerkers tijdens werktijd. Er kan daarbij gedacht worden aan cateringafspraken rond een afscheidsreceptie of een promotiefeest. Wordt er alcohol geschonken, vanaf welk tijdstip en aan wie? De onderwijsinstellingen die wel een alcoholbeleid voor medewerkers hebben, doen dit over het algemeen vanuit het welzijnsperspectief. Daarnaast willen zij dat medewerkers het goede voorbeeld geven aan studenten.

"Wij staan voor vitaliteit, zowel bij studenten als bij personeel"
"Bij borrels van medewerkers wordt er wel veel alcohol gedronken en hier staan bijvoorbeeld de flessen de dagen erna nog lang in het zicht ook voor studenten"
"Wij vinden dat docenten het goede voorbeeld moeten geven"

Samenwerking & communicatie

"Met welke partijen werkt uw onderwijsinstelling samen op het thema alcohol of studentenwelzijn?"

Verslavingszorg (14x)
Burgemeester / gemeente (10x)
Studentenverenigingen/besturen/MR (8x)
Andere onderwijsinstellingen (6x)
Politie (6x)
Andere zorg (4x)
GGD (2x)
LOS HBO (decanen) (1x)
Brandweer (1x)

Bijna alle onderwijsinstellingen werken op het gebied van alcohol samen met de verslavingszorg. Toch is binnen die samenwerking niet altijd duidelijk welke rol de preventieafdelingen van de verslavingszorg kunnen spelen op dit vlak. Deze rol kan variëren van spreekuur op de campus en cursussen signaleren en begeleiden voor studentendecanen tot een stand tijdens de introductieweek.

Samenwerking met de gemeente kan te maken hebben met huisvesting van studenten, met ordebewaking en handhaving, maar ook met het gezamenlijk creëren van een visie op het gebied van alcoholpreventie.

Samenwerking met de politie heeft te maken met de introductietijd, waarin controles worden uitgevoerd op leeftijd of op drugs. Soms zijn er contacten met wijkagenten die ook binnen studentenverenigingen komen en soms wordt de politie genoemd in het kader van creëren van een gezamenlijke visie.

Wijze van interne communicatie over het alcoholbeleid (mits aanwezig) verschilt per onderwijsinstelling. Vier onderwijsinstellingen geven aan een beleid te hebben dat terug te vinden is op het intranet. Hun ervaring leert dat alleen nieuwe medewerkers het weten te vinden. Drie onderwijsinstellingen communiceren actief over welzijn van studenten en willen daarmee ook bewustzijn creëren. Eén onderwijsinstelling laat weten dat het alcoholbeleid goed bekend is onder medewerkers en ook door hun wordt gesteund.

Signaleren, begeleiden en welzijn

"Hoe ziet uw welzijnsaanbod, specifiek gericht op alcohol, er uit?"

Studentpsychologen/coaches/SLB-ers/decanen (allen)
Trainingen/workshops/voorlichting voor studentenbegeleiders (A&D) (7x)
Trainingen/workshops/voorlichting voor studenten (1x)
Inloopspreekuur alcohol en drugs (3x)
Peer-systeem voor studenten (4x)
Monitoring en (directe) terugkoppeling (4x)
Actieplan of project welzijn/welzijnsweek (5x)
Centraal meldpunt voor zorgen (1x)
E-health aanbod (2x)
Sociale kaart (2x)

Alle onderwijsinstellingen werken met een vorm van psychische ondersteuning voor hun studenten. Het aanbod varieert van peer-support tot een e-health aanbod, en alle onderwijsinstellingen hebben medewerkers in dienst die psychische ondersteuning aan studenten kunnen bieden. Deze ondersteuners (studentpsychologen/coaches/SLB-ers/decanen) ontvangen in zeven van de onderwijsinstellingen een training of workshop om alcoholproblematiek te leren herkennen en begeleiden. Toch geven veel onderwijsinstellingen aan een vorm van handelingsverlegenheid te zien. Veel ondersteuners blijven het moeilijk vinden om het thema alcohol aan te snijden, zeker wanneer de student er niet zelf mee komt. Andere ondersteuners praten wel over alcohol en drugs, maar ze weten niet goed hoe ze met weerstand moeten omgaan, of waar hun grenzen liggen wat betreft hulp aanbieden. Er is een angst om contact met de studenten kwijt te raken als ze het gesprek niet goed aanpakken. Ook is niet voor iedereen helder welke rol men van de preventieafdeling van de verslavingszorg mag verwachten.

Introductietijd

De introductietijd is een bijzondere periode in het studiejaar. Jonge, soms minderjarige, eerstejaars studenten die veelal nog bij hun ouders thuis wonen komen voor het eerst in aanraking met het studentenleven. Traditioneel gaat deze eerste kennismaking gepaard met alcoholgebruik. In veel steden wordt tijdens de introductieweek een kroegentocht of een biercantus georganiseerd, activiteiten waar de aanwezigheid van bier een gegeven lijkt. Hoewel de organisatie van een stadsintroductie over het algemeen belegd is bij een studentenbestuur, wordt er in deze weken nauw samengewerkt tussen de onderwijsinstelling, de plaatselijke studentenverenigingen en het betreffende studentenbestuur.

Sinds de verhoging van de leeftijdsgrens naar 18 jaar en onder invloed van incidenten die de landelijke media bereikten hebben veel onderwijsinstellingen gekozen voor een beperking van het alcoholaanbod in deze periode. Ten minste 8 van de geïnterviewde onderwijsinstellingen werken met een alcoholbeleid dat speciaal is opgesteld voor de introductietijd. De inhoud van deze beleidsdocumenten loopt uiteen van een verduidelijking van de wetgeving (onder de 18 jaar geen alcohol) tot een beperking van de beschikbaarheid en afspraken over de gevolgen van overtreden van de huisregels (bandje doorknippen, ouders bellen).

Naast de stadsintroductie kennen de studentensteden ook een kennismakingstijd (KMT) waarin potentiële nieuwe leden van studentenverenigingen de vereniging leren kennen. In tegenstelling tot de stadsintroductie hebben de onderwijsinstellingen bijna niets te maken met de organisatie van de KMT. Toch wordt er in de meeste steden wel invloed uitgeoefend op het alcoholbeleid tijdens de KMT. Hierover worden aparte afspraken gemaakt tussen onderwijsinstellingen en studentenverenigingen, veelal in de vorm van een gedragscode voor de verenigingen. Studentenverenigingen die de afspraken rond de kennismakingstijd niet nakomen kunnen in sommige steden hun horecavergunning of accreditatie verliezen. Tien van de geïnterviewde onderwijsinstellingen werken met een gedragscode voor studentenverenigingen, waarin ook de KMT is opgenomen. Eén enkele onderwijsinstelling hanteert drie documenten: één voor de introductie van de stad, één voor de KMT en één voor de studentenverenigingen gedurende het jaar.

Beschikbaarheid op de campus

Op de campussen van iedere geïnterviewde onderwijsinstelling is alcohol verkrijgbaar. Zowel via de catering (soms voor iedere borrel, soms alleen voor bijzondere gelegenheden) als via aanwezige horeca of supermarkten. Eén onderwijsinstelling heeft de supermarkt op de campus verboden om alcohol te verkopen. Enkele onderwijsinstellingen maken bij de catering onderscheid tussen borrels voor alleen medewerkers en borrels waar studenten aanwezig mogen zijn.

Schenktijden voor catering en horeca variëren van de gehele dag tot vanaf 17.00. Soms verschillen de schenktijden op de campus voor medewerkers en studenten. Alle onderwijsinstellingen gaven aan zich aan de leeftijdsgrens van 18 jaar te houden. In enkele gevallen wordt bij borrels waarbij minderjarige studenten aanwezig zijn om die reden geen alcohol geschonken.

Met betrekking tot de studieverenigingen, die veelal een kamer op de campus gebruiken, bestaan weinig afspraken. Bij sommige onderwijsinstellingen is het niet bekend of daar afspraken over zijn, soms zijn er geen afspraken, soms zijn er wel afspraken over de schenktijden, maar worden deze niet actief gehandhaafd. Eén onderwijsinstelling kondigde tijdens de looptijd van dit onderzoek aan om streng te gaan handhaven op alcoholgebruik buiten de schenktijden in de verenigingskamers.

Beschikbaarheid van sterke drank verschilt. Niet alle geïnterviewde onderwijsinstellingen zijn op de hoogte van dergelijke afspraken, maar een aantal geven aan dat de cateraar en horecagelegenheden zowel bier en wijn als sterke drank schenken, terwijl enkele andere onderwijsinstellingen alleen bier en wijn op de campus toelaten. Meerdere geïnterviewde onderwijsinstellingen zien een groei in de interesse voor alcoholvrije dranken, waaronder 0.0% bier.

Opvallend is dat beschikbaarheid op de campus op zoveel verschillende plaatsen is vastgelegd. Er zijn afspraken met de cateraar, met de horeca, met de studieverenigingen die een kamer op de campus hebben en er is (soms) een alcoholbeleid voor medewerkers. In veel gevallen verschillen deze afspraken van faculteit tot faculteit, van gebouw tot gebouw. De regels voor medewerkers wijken vaak af van de regels voor studenten. En in veel gevallen zijn deze afspraken door verschillende medewerkers gemaakt, die niet op de hoogte zijn van elkaars werkzaamheden.

Opvallend: bij 1 onderwijsinstelling is het bij de respondenten niet bekend hoe catering omgaat met handhaving van bijvoorbeeld NIX18.

Gedragscodes en beleidsdocumenten

In totaal werkten 10 onderwijsinstellingen met een alcoholbeleid op de campus (voor medewerkers en/of studenten op de campus), 10 onderwijsinstellingen hadden een convenant of gedragscode afgestemd met de plaatselijke studentenverenigingen en/of studieverenigingen en 8 onderwijsinstellingen werken met een alcoholbeleid dat geldt voor de introductietijd, of een code die geldt tijdens de kennismakingstijd van de verenigingen.

Overige thema's

Thema's die niet expliciet uitgevraagd werden maar die in meerdere interviews ter sprake kwamen zijn: internationale studenten, roken en drugsgebruik.

Internationale studenten

Internationale studenten vormen een aparte groep binnen de studentenpopulatie. Ook tussen de onderwijsinstellingen verschillen de ervaringen met deze studentengroep. Bij sommige onderwijsinstellingen vormt deze groep meer dan 50% van de studentenpopulatie. Uit de interviews komen twee groepen internationale studenten naar voren. Enerzijds een groep die geen interesse heeft in alcohol en drugs en die zich niet prettig voelt in de Nederlandse 'biercultuur'. Anderzijds een groep die juist naar Nederland komt om te feesten, aangetrokken door het 'liberale' drugsklimaat en de vele mogelijkheden tot feesten. Beide groepen leiden tot zorgen bij de onderwijsinstellingen. Enkele onderwijsinstellingen bieden de internationale studenten extra ondersteuning middels voorlichting, (doorverwijzing naar) Engels- of Duitssprekende studentpsychologen of een introductieprogramma waarin de nadruk expliciet niet op alcohol ligt. Eén onderwijsinstelling werkt met resident assistants: afgestudeerden of ouderejaars die wonen op kosten van de onderwijsinstelling en als tegenprestatie een oogje in het zeil houden. Ze krijgen training o.a. over middelen, sexual awareness, inclusiviteit, LHBT issues.

Roken

Iedere onderwijsinstelling is bezig met roken op de campus, mede omdat vanaf 1 augustus 2020 alle onderwijsinstellingen, dus ook hoger onderwijs, rookvrij moeten zijn. Dan treedt een uitbreiding van het Tabaks- en rookwarenbesluit in werking in de vorm van een Algemene Maatregel van Bestuur. Vanaf dat moment moet een rookverbod ingesteld, aangeduid en gehandhaafd zijn op alle schoolterreinen behorende bij onderwijsinstelling. Dit ter bescherming van de volksgezondheid en met name de gezondheid van jongeren. Het rookverbod geldt voor het terrein rond de onderwijsinstelling en voor alle studenten, medewerkers, bezoekers en leveranciers, zonder uitzonderingen. Onderwijsinstellingen zijn zelf verantwoordelijk voor het instellen, aanwijzen en onderhouden van de rookvrije ruimte. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) zal toezicht hierop gaan houden.

Drugsgebruik

Enkele onderwijsinstellingen gaven tijdens de interviews aan zich meer zorgen te maken over het drugsgebruik onder hun studenten dan om het alcoholgebruik. Op sommige onderwijsinstellingen zijn incidenten geweest rond drugs, bijvoorbeeld tijdens de introductietijd. De drugs die tijdens de interviews worden genoemd lopen uiteen: cannabis, ecstasy, Ritalin en lachgas. Omdat dit rapport zich richt op alcoholbeleid wordt verder niet ingegaan op drugsgebruik door studenten. Wel publiceerde het Trimbos-instituut in 2019 een factsheet over oneigenlijk gebruik

van studieprestatieverhogende middelen zoals Ritalin[14]. Ook over cannabis, ecstasy en lachgas zijn online factsheets verkrijgbaar, deze richten zich echter niet expliciet op studenten[15–17].

Bijlage 2: literatuur review

Preventie op de onderwijsinstelling

Alcoholpreventie kan zich richten op diverse factoren die een rol spelen bij het alcoholgebruik van studenten[18]. We kunnen onderscheid maken tussen persoonlijke factoren, interpersoonlijke factoren en omgevingsfactoren. Voorbeelden van persoonlijke factoren zijn drinkmotieven en verwachtingen van het gebruik van alcohol. Een voorbeeld van interpersoonlijke factoren is de sociale norm rond alcoholgebruik die (studie)vrienden en familie uitdragen. In de omgeving hebben beschikbaarheid en maatschappelijke context invloed op het gebruik van alcohol[19]. Interventies en (beleids)maatregelen om alcoholgebruik te verminderen richten zich doorgaans op één van deze factoren. Uit onderzoek naar wat werkt rondom alcoholpreventie bij jongeren en jongvolwassenen, komen verschillende (beleids)maatregelen naar voren die kosteneffectief en toepasbaar bij onderwijsinstellingen zijn[20]. Van het stellen van een minimum leeftijdsgrens voor de verkoop van alcohol is bekend dat het een zeer effectieve maatregel is. Dit geldt ook voor het geven van alcohol-advies aan hoog-risicodrinkers in de eerstelijn en het handhaven van verkoopverboden. Ook het handhaven van regelgeving bij verkooppunten, het beperken van de tijden van de verkoop en het beperken van het aantal verkooppunten van alcohol zijn voorbeelden van effectieve maatregelen.

CollegeAIM is een Amerikaanse inventarisatie naar interventies om het (problematisch) alcoholgebruik onder studenten hoger onderwijs te verminderen[21]. In de verschillende internationale metanalyses en reviews over effectieve alcoholpreventie in het hoger onderwijs[9,21–23], is rekening gehouden met effectiviteit, kosten en intensiviteit van de interventie. Op die manier wordt er gekeken naar welke interventies realistisch zijn om in te zetten en bij welke studenten. Ook werden mogelijke barrières bij implementatie meegenomen en het aantal onderzoeken naar de effectiviteit van de interventie. De interventies zijn uitgesplitst naar focus op het individu en focus op de omgeving[21]. Hieronder lichten we de interventies toe die een hoge bewezen effectiviteit hebben die in meerdere studies werd aangetoond.

Interventies gericht op (inter)persoonlijke factoren

Educatieve programma's:

- *Normative re-education*: deze interventie geeft studenten, na het invullen van een vragenlijst, gepersonaliseerde normatieve feedback over hun alcoholgebruik. Studenten schatten het alcoholgebruik van hun peers vaak hoger in dan het daadwerkelijk is. Met sociale normen interventies krijgen studenten inzicht in hun eigen alcoholgebruik ten opzichte van dat van hun *peers*. De interventie kan zowel universeel worden ingezet als voor individuen of specifieke risicogroepen. De effecten van de interventie houden aan tot ongeveer vijf maanden na het inzetten, effecten na een langere periode zijn niet onderzocht.

Gebaseerd op cognitieve gedragsvaardigheden:

- *Skills training, alcohol focus (intention-setting)*: studenten die problemen hebben met hun alcoholgebruik worden tijdens deze interventie gewezen op het stellen van limieten als het gaat om hun alcoholgebruik. Om zo hun alcoholgebruik te verminderen. Dit wordt gebaseerd op hun drinkgedrag en hun doelen en waarden. Voor deze interventie is een professional nodig die de studenten spreekt en hen helpt om de interventie goed uit te kunnen voeren. De interventie kan zowel in groepen studenten als bij studenten individueel worden ingezet. Korte termijn effecten tot aan zes maanden na het plaatsvinden van de interventie worden gevonden, langere termijn effecten zijn niet bewezen.

- *Skills training, alcohol focus (self-monitoring/self-assessment alone)*: studenten worden tijdens deze interventie gevraagd hun alcoholgebruik zelf bij te houden. Dit monitoren, door middel van bijvoorbeeld het bijhouden van een dagboek of bepaalde opdrachten, vindt gedurende een langere tijd plaats verdeeld over een aantal weken, maanden of zelfs jaren. De interventie kan individueel, in groepen of bij alle studenten worden aangeboden. Bij deze interventies zijn zowel korte (< 6 maanden) als lange termijn effecten (≥ 6 maanden) aangetoond.

- *Skills training, alcohol plus general life skills (alcohol skills training program, ASTP)*: deze interventie bestaat uit meerdere componenten en is bedoeld voor studenten die een risico lopen om problemen te ontwikkelen door hun alcoholgebruik. De interventie informeert de student(en) over alcoholverslaving en biedt opdrachten en een training aan. Dit om studenten te leren wat hun persoonlijke *drinking cues* zijn en leert ze deze bij zichzelf te herkennen. Ook ondersteunt het studenten bij het leren te weigeren van alcohol en leert het ze om te gaan met stress. Ook voor deze interventie worden studenten geholpen door een professional en kan de interventie bij zowel individuen als groepen worden uitgevoerd. Zowel korte (< 6

maanden) als lange termijn effecten (tot aan een jaar) zijn van deze interventie aangetoond.

Gebaseerd op motiveren en het geven van feedback:

- *Brief motivational intervention (BMI) (in-person, individual)*: deze interventie is gestoeld op motiverende gespreksvoering. De focus ligt hierbij op de eigen verantwoordelijkheid van de student en zijn of haar zelfredzaamheid. Studenten krijgen gepersonaliseerde feedback op hun alcoholgebruik, op hun verwachtingen daarvan en op de risico's die ze lopen. Ook komen de percepties van sociale normen van de studenten aan bod en wordt er besproken hoe problemen door het gebruik van alcohol kunnen worden verminderd. Deze gesprekken, ook wel discussies genoemd worden begeleid door een getrainde professional. De studenten worden daarnaast gevraagd om doelen te stellen voor gedragsveranderingen. Een voorbeeld van een BMI interventie is de interventie *Brief Alcohol Screening and Intervention for College Students* (BASICS). Deze interventie focust op groepen studenten die veel drinken en hierdoor een risico vormen.

- *Multi-component education-focused program (AlcoholEdu for College)*: dit programma bestaat uit een e-learning en gepersonaliseerde feedback. De e-learning wordt afgesloten met een quiz over alcohol. Het programma wordt in 2 delen uitgevoerd: in de zomer voordat een student begint met studeren en in het najaar van het eerste studiejaar. De interventie kan zowel universeel worden ingezet als voor individuen of specifieke risicogroepen. Effectiviteit op korte termijn (tot 3 maanden) is bewezen.

- *Personalized feedback intervention (algemeen):* dergelijke interventies richten zich op het geven van gepersonaliseerde feedback op het alcoholgebruik, de risico's van het gebruik, verwachtingen, sociale normen en drinkmotieven van studenten. De feedback wordt online aangeboden aan de student en wordt niet bediscussieerd met een professional. Dergelijke interventies kunnen zowel universeel worden ingezet als voor individuen of specifieke risicogroepen zoals minderjarigen. De bewezen effectiviteit is op de korte termijn (tot 6 maanden), maar ook op de lange termijn (tot een jaar).

- *Personalized feedback intervention (eCHECKUP TO GO, formerly e-CHUG)*: deze online interventie bevat een vragenlijst waarbij studenten gepersonaliseerde feedback ontvangen over hun drinkpatronen en over hoe hun alcoholgebruik mogelijk schadelijke effecten heeft op hun gezondheid en hoe het hun persoonlijke doelen kan beïnvloeden. De interventie richt zich speciaal op twee risicogroepen, namelijk eerstejaars en studenten die aan sport doen. Instellingen betalen jaarlijks een bedrag om de interventie te kunnen gebruiken. De effectiviteit van de interventie is bewezen op de

korte termijn (tot 6 maanden), maar ook op de langere termijn (tot een jaar). Ook voor deze interventie is er een coördinator nodig.

Interventies gericht op de omgeving

Naast de inventarisatie van interventies op individueel niveau, heeft CollegeAIM ook interventies op omgevingsniveau bekeken[21]. Deze interventies zijn gericht op het veranderen van het alcoholgebruik in omgevingsetting, zoals op de campus of in de community. De community kan gezien worden als 'de studentengemeenschap' maar bij sommige maatregelen is 'de maatschappij'. De focus van de interventies is het verminderen van de verkrijgbaarheid van alcohol, één van de meest effectieve manieren om alcoholgebruik en bijkomende problemen te verminderen. Hieronder lichten we kort de interventies toe die een hoge effectiviteit hebben.

Voor op de campus of community:

- *Enforce age-21 drinking age (e.g. compliance checks)*: deze interventie richt zich op handhaving van de leeftijdsgrens voor de verkoop van alcohol op de alcoholverkooppunten op een campus. De leeftijdsgrens ligt in de V.S. op 21 jaar. Voor de naleving zijn handhavers en/of beleidsmedewerkers nodig die zich binnen een onderwijsinstelling met alcoholbeleid bezig houden. Een leeftijdsgrens en het handhaven daarvan is een van de meest onderbouwde maatregelen om alcoholgebruik te beperken.

- *Restrict happy hours/price promotions:* bij deze interventie wordt er gelet op het verbieden of minimaliseren van aanbiedingen rondom het kopen van alcohol. Hierbij kan worden gedacht aan geen kortingen zoals, twee voor de prijs van één of bepaalde goedkope prijzen voor alcohol voor een bepaald tijdstip, de zogenaamde *happy hours*. Dit soort aanbiedingen moedigt studenten aan om te drinken en wellicht ook meer te drinken dan ze zonder deze aanbiedingen zouden doen. Beperken van de beschikbaarheid is een van de meest onderbouwde maatregelen om alcoholgebruik te beperken.

- *Retain ban on Sunday sales (where applicable):* deze maatregel richt zich op het verbieden van de verkoop van alcohol op zondagen. Deze maatregel richt zich op alle studenten en daarnaast is er een beleidsadviseur nodig die deze maatregel opneemt in het algemene beleid van de campus. Beperken van de beschikbaarheid is een van de meest onderbouwde maatregelen om alcoholgebruik te beperken.

- *Increase alcohol price/tax:* het verhogen van prijzen van alcohol is een zeer effectieve manier om het gebruik te beperken. Het (excessief) alcoholgebruik wordt hierdoor duurder. Deze maatregel is van toepassing

op alle studenten en ook hiervoor zijn er handhavers en/of beleidsmakers nodig bij een instelling.

Naast de inventarisatie van CollegeAIM zijn er verschillende metanalyses uitgevoerd[9,22,23]. In deze analyses werden ook een aantal effectieve interventies gevonden welke zich richtten op het verminderen van het (excessief) alcoholgebruik van studenten. Uit één van de recentere metanalyses[23] bleken de interventies BASICS, THRIVE en AlcoholEdu het meest belovend. Diverse *Brief Alcohol Interventions (BAI's)* bleken effectief voor *college* studenten. Daarnaast werd gevonden dat de interventie BASICS[23] het meest effectief was, maar dat deze vanwege de arbeidsintensiviteit van de interventie wellicht beter geschikt is voor alleen risicogroepen onder de studenten. De interventies THRIVE en e-CHUG bleken effectief en goed toepasbaar om te gebruiken in een brede populatie (niet alleen risicogroepen). Deze interventies bleken daarnaast minder arbeidsintensief dan bijvoorbeeld BASICS. De benoemde interventies zijn hieronder toegelicht:

- *BASICS:* deze interventie richt zich op schadebeperking van het alcoholgebruik van de student. BASICS bestaat uit een vragenlijst en twee interviews, die ieder zo'n 50 tot 60 minuten duren. Deze bieden inzicht in de drinkpatronen, houding en motivaties voor alcoholgebruik. Daarnaast wordt er feedback gegeven aan de student over persoonlijke risicofactoren en wordt er advies gegeven omtrent het minderen van het alcoholgebruik. Zie ook "*Brief motivational intervention (BMI) (in-person, individual)*".

- *Tertiary Health Research Intervention Via Email (THRIVE):* deze interventie richt zich op ongezond alcoholgebruik door studenten. Het bevat zowel een vragenlijst waarin diverse aspecten van het alcoholgebruik van de student aan bod komen en er wordt naar demografische gegevens gevraagd. Daarnaast wordt er gepersonaliseerde feedback gegeven. De interventie kost ongeveer vijf minuten en is online.

- *AlcoholEdu:* bij deze interventie wordt er aandacht besteed aan het voorkomen van alcoholmisbruik. Onderdeel van deze interventie is een test over de kennis van alcohol vooraf. Ook wordt er ingegaan op hun drinkgedrag, hun attitudes rondom alcohol en enkele demografische gegevens. De interventie bestaat vervolgens uit een interactief deel waarin het draait om alcoholeducatie. Als laatste volgt er weer een test over hun alcoholkennis en studenten dienen 65% of meer van de vragen goed te hebben. Deze interventie volgen de studenten online en duurt rond de 2 uur.

- *E-CHUG:* zie "Personalized feedback intervention (eCHECKUP TO GO, formerly e-CHUG)".

Referenties

1. Trimbos-instituut. Helder op school voor het hbo en wetenschappelijk onderwijs. https://www.trimbos.nl/aanbod/helder-op-school/hoger-beroepsonderwijs-wetenschappelijk-onderwijs. Published 2018. Accessed December 17, 2019.
2. Arnett JJ. Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *Am Psychol*. 2000;55(5):469-480. doi:10.1037/0003-066X.55.5.469
3. Arria AM, Garnier-Dykstra LM, Caldeira KM, Vincent KB, Winick ER, O'Grady KE. Drug use patterns and continuous enrollment in college: Results from a longitudinal study. *J Stud Alcohol Drugs*. 2013;74(1):71-83. doi:10.15288/jsad.2013.74.71
4. Trimbos-instituut. Middelengebruik onder studenten van 16-18 jaar op het MBO en HBO 2015. 2016. https://www.trimbos.nl/docs/67b1113a-7574-4926-96e6-4b91a5ec6500.pdf.
5. Trimbos-instituut. Alcohol-, tabaks- en drugsgebruik door studenten. 2015:1-40. https://www.trimbos.nl/docs/f5a4716f-a658-4a45-81ff-ac1682139a4e.pdf.
6. Verhoog S, Dopmeijer JM, De Jonge JM, et al. The Use of the Alcohol Use Disorders Identification Test - Consumption as an Indicator of Hazardous Alcohol Use among University Students. *Eur Addict Res*. 2019;(September). doi:10.1159/000503342
7. Volksgezondheidenzorg.info. Alcoholgebruik volwassenen. https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/alcoholgebruik/cijfers-context/huidige-situatie#!node-alcoholgebruik-volwassenen. Published 2019. Accessed October 17, 2019.
8. Sociaal en Cultureel Planbureau. Gezondheidgerelateerd gedrag en de opleidingskloof. https://digitaal.scp.nl/leefstijl/gezondheidgerelateerd-gedrag-en-de-opleidingskloof/. Published 2018. Accessed December 17, 2019.
9. Scott-Sheldon LAJ, Terry DL, Carey KB, Garey L, Carey MP. Efficacy of expectancy challenge interventions to reduce college student drinking: A meta-analytic review. *Psychol Addict Behav*. 2012;26(3):393-405. doi:10.1037/a0027565
10. Labbe AK, Maisto SA. Alcohol expectancy challenges for college students: A narrative review. *Clin Psychol Rev*. 2011;31(4):673-683. doi:10.1016/j.cpr.2011.02.007
11. Trimbos-instiuut. Psychische klachten en alcohol. 2017. https://www.trimbos.nl/docs/25ce3075-40ee-4e44-9172-d26e6522b7b2.pdf.
12. Gezonde School. Over ons. https://www.revitsport.com/nl_nl/revit/over-ons/. Published 2019. Accessed October 21, 2019.
13. Gezonde School. De effectiviteit van Gezonde School-activiteiten. https://www.gezondeschool.nl/sites/default/files/2018-10/151109 Factsheet Gezonde School def_1.pdf. Published 2019. Accessed October 22, 2019.
14. Trimbos-instituut. Ritalin. 2019. https://www.trimbos.nl/docs/ee83c54f-6cd4-4e35-924b-752e95bc083d.pdf.
15. Trimbos-instituut. Factsheet riskant cannabisgebruik in Nederland. 2018;5:16. https://www.trimbos.nl/docs/6cec6cc4-4397-4793-a729-0ee2f35f5d08.pdf.
16. Trimbos-instituut. De stand van zaken rond XTC. 2015;(3). https://www.trimbos.nl/docs/6fcedbde-f079-4551-a8c9-ba111f7b7773.pdf.
17. Trimbos-instituut. Lachgas. 2018. https://www.trimbos.nl/docs/fff0f1ee-c774-4ed0-adbb-b63493d6450f.pdf.
18. Onrust SA, Otten R, Lammers J, Smit F. School-based programmes to reduce and prevent substance use in different age groups: What works for whom? Systematic review and meta-regression analysis. *Clin Psychol Rev*. 2016;44:45-59. doi:10.1016/j.cpr.2015.11.002
19. Trimbos-instituut. Alcoholpreventie bij jongeren en jongvolwassenen. 2019. https://www.trimbos.nl/docs/a88c0ff4-af88-4bab-b59d-6bd6871d70fb.pdf.
20. Babor TF. Alcohol: No ordinary commodity - A summary of the second edition. *Addiction*. 2010;105(5):769-779. doi:10.1111/j.1360-0443.2010.02945.x

21. CollegeAIM. The College Alcohol Intervention Matrix. https://www.collegedrinkingprevention.gov/collegeaim/. Published 2019. Accessed September 2, 2019.
22. Carey KB, Scott-Sheldon LAJ, Garey L, Elliott JC, Carey MP. Alcohol interventions for mandated college students: A meta-analytic review. *J Consult Clin Psychol*. 2016;84(7):619-632. doi:10.1037/a0040275
23. Hennessy EA, Tanner-Smith EE, Mavridis D, Grant SP. Comparative Effectiveness of Brief Alcohol Interventions for College Students: Results from a Network Meta-Analysis. *Prev Sci*. 2019;20(5):715-740. doi:10.1007/s11121-018-0960-z
24. Steinka-Fry KT, Tanner-Smith, Emily E, Hennessy EA. Effects of Brief Alcohol Interventions on Drinking and Driving among Youth: A Systematic Review and Meta-analysis. 2016;25(3):289-313. doi:110.1016/j.bbi.2017.04.008

Trimbos instituut

